

TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHNING BOSHQARUV PRINSPLARI

Safarov Botir Norboyevich

Jizzax davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

E-mail: botirsafarov8989@gmail.com

Babajonova Mahbubaxon Axmadjonovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

E-mail: mahbubaxon1184@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ta'lim muassasalarining boshqaruv prinsplari va unga xos sifatlar ma'no xususiyatlari ochib berilgan; ta'lim muassasalarining boshqaruv prinsplarining ma'no xususiyatlari birlamchi manbalarga tayanilib tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, boshqaruv, baholash, o'quv boshqaruv sifatleri, xalqaro tadqiqotlar, boshqaruv dasturi, ishtirokchilar, pedagoglar.

MANAGEMENT PRINCIPLES OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract: The article reveals the principles of management of educational institutions and their characteristic features; The meaning characteristics of the management principles of educational institutions were analyzed based on primary sources.

Key words: education, training, management, assessment, educational management qualities, international studies, management program, participants, pedagogues.

Boshqaruv organlari barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirishlari, yetilgan masalalarni o'z vaqtida va ijodiy xalq etishlari, barcha o'quv yurtlarining ish saviyasi hozirgi zamon talablariga muvofiq oshirilishini ta'minlashlari kerak.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishdan bosh maqsad va pirovard natija har jixatdan barkamol avlodni tarbiyalash, XXI asrning erkin fikrli, o'z vatani va xalqini manfaatlariga sadoqatli yorqin shaxslarni voyaga yetkazishda namoyon bo'ladi. Bu maqsadga erishish umumiy demokratik yangilanishlar jarayoni, jamiyatni

erkinlashtirish, mamlakatda yangi ijtimoiy-siyosiy muxitni shakllantirish bilan bog'liqdir. Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish, hayotga tadbiiq qilish, hech bir mubolag'asiz, strategik maqsadlarimiz farovon qudratli demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyati barpo etishimizning asosi bo'lmog'i lozim.

Ta'lim tarbiya tizimiga rahbarlik qilish prinsiplari.

Ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish ta'lim tizimini boshqarish va unga rahbarlik qilish faoliyatining saviyasiga bog'liq. Kelajagi buyuk jamiyatning rivojlanish talablaridan kelib chiqib, maorifning o'rni va roliga yangi avlodni tarbiyalash nuqtai nazaridan qarab, Oliy Majlis materiallarida, Prezidentimiz ma'ruzalarida, maxsus qarorlarida rahbarlikning yuqori ilmiy darajada amalga oshirish zarurligiga alohida e'tibor berib kelmoqda.

Ta'lim tizimiga ilmiy rahbarlik asoslarini ishlab chiqish pedagogika uchun asosiy yo'nalishdir. Barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash tajribalarini o'rganish, umumlashtirish, bu jarayonning qonuniyatlarini ochib berish pedagogikaning burchidir.

Ilmiylik va pedagogika fani amaliyot bilan boglanish prinsipi.

Bu prinsip xalq ta'limi organlari va maktabning hamma ishini O'zbekiston Respublikasi davlatining ko'rsatmasi, fan va texnika yutuqlari hamda ijtimoiy taraqqiyotning ob'ektiv qonuniyatlari asosida amalga oshirishni talab etadi. Chunki idora qilish uchun ishni bilish kerak. Hamma narsadan xabardor bo'lmasdan turib, to'la-to'kis bilimga ega bo'lmasdan turib, idora qilish ilmini bilmasdan turib, boshqarish mumkin emas. Xalq ta'limi ishlarini, maktab ishini, kasb-xunar kollejlari va texnikumlar ishini va unga rahbarlik qilishda ko'zlangan maqsadlarga erishish uchun milliy mafkura, milliy g'oya, pedagogika, pedagogika tarixi, psixologiya, xususiy metodika, mantik, etika va estetika kabi fanlar erishgan yutuqlarni muntazam o'rganib borish, taxlil qilish hamda bu muvaffaqiyatlarini keng qo'llanishi zarur.

Boshqaruv muassasalari barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash sohasida yagona davlat siyosatini muttasil yetilgan masalalarini o'z vaqtida va ijodiy hal etishlari, barcha o'quv yurtlarining ish saviyasi xozirgi zamon talablariga muvofiq oshirish ishini ta'minlash kerak.

Demokratik markazlashgan prinsip.

Ta'lim tizimini boshqarishda markazlashgan rahbarlikni keng demokratiya bilan mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantirish bilan birga qo'shib olib borish, o'ziga xos xususiyatlarni va shart-sharoitlarni hisobga olish imkonini beradi.

Yuqoridan turib, bir xil andoza bichib berish demokratiya va markazlashgan rahbarlikka butunlay yot narsadir. Barcha tadbirlarda, mahalliy xususiyatlarda ishga qanday munosabatda bo'lish usullarida, nazoratni amalga oshirish usullarida, har xil

yo'llarini qo'llanish asosiy, muhim bo'lgan birliklarni buzmaydi, balki bu birlikni ta'minlaydi.

Ilmiy rejalashtirish ta'limning insonparvarlik (tamoyillari), ta'limda yoshlarni shaxsiy o'quv qobiliyatini ro'yobga chiqarish va ularni rivojlantirish va boshqa prinsiplari mavjud.

Ishlab chiqarish va ta'lim tizimi.

O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturida o'quv ishlab chiqarish majmuasining (markazlarini) tashkil etish va ularni rivojlantirish, zamonaviy uskunalar, apparatlar va asboblarni bilan jixozlash rag'batlantiriladi, deyiladi. Kadrlar tayyorlash va birgalikda ilmiy-texnologik yechimlar yaratishda korxonalarining ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalaniladi. Ishlab chiqarishda kadrlar tayyorlash qo'llab quvvatlanadi.

Ta'lim tizimini hayot bilan va mustaqil O'zbekiston davlatining siyosati bilan bog'langanlik prinsipi.

Ta'lim tizimi hayot bilan, davlatimiz siyosati bilan bog'lash prinsipi. O'zbekiston maktablari, kasb-xunar kollejlari va texnikumlar oldida turgan barcha nazariy va amaliy vazifalarni hal etishda asosiy prinsip bo'lib keldi va shunday bo'lib qoladi.

Ta'lim tizimini boshqarishga siyosiy yondoshish ta'lim-tarbiya ishlaridagi hodisa, fakt va jarayonlarga mustaqil O'zbekiston Respublikasi manfaatlari nuqtai nazaridan turib munosabatda bo'lish demakdir.

Xozirgi bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida O'zbekiston xalqining irodasi va manfaatlarini ifodalab, kelajagi buyuk davlat qurishga va dadil qadamlar bilan bu vazifani amalga oshirishga qodir bo'lgan barkamol avlodga ta'lim-tarbiya berishni ta'limning asosiy vazifasi deb hisoblaydi. Yoshlarni milliy mafkura ruxida tarbiyalash, milliy ongni shakllantirish, Prezidentimizning xayoti va faoliyati timsolida, tajribasi negizida tarbiyalash zarur.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasida Xalq ta'limini keng yoyilishi, miqdor va sifati jixatidan jadal o'sishi, turli xildagi ta'lim tizimi va ta'lim muassasalaridan tashqari o'quv-tarbiya maskanlarining ishlab turishi, ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarishning juda zarurligini taqozo etadi. Sotsial boshqarish masalalari ilmiy bilimning maxsus sohasi qilib ajratiladi. Pedagogik jarayonlarni, hodisalarni va ob'ektlarni boshqarishda pedagogika qonuniyatlarini hisobga olish zarur. Bu holda pedagogik boshqarish tushunchasi qo'llaniladi.

Barcha tipdagi o'quv yurtlari, maktabdan tashqari muassasalar, xalq ta'limi bo'limlari va boshqalar asosiy boshqarish ob'ektlariga kiradi. Ta'lim-tarbiyani tashkil qilish va boshqarishga doir ishlarning hammasi pirovard natijada yagona asosiy

maqsadga erishishga, ma'lum darajada umumiy ma'lumot darajasi va kasbiy tayyorgarligiga ega bo'lgan har tomonlama rivojlangan va imon-e'tiqodli qilib tarbiyalangan kishini tarkib toptirishga qaratilgandir. Xalq ta'limi tizimi tarkibiga vazirliklar, tuman xalq ta'limi bo'limlari, maktablar, litsey, kasb-xunar kollejlari, texnikumlar kiradi.

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, ta'lim tizimini boshqarish O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'grisida"gi Qonunida ko'rsatib berilgan. Ular quyidagilardir:

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining ta'lim sohasidagi vakolatlariga quyidagilar kiradi:

- ta'lim sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish:
- ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlariga rahbarlik qilish:
- ta'limni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish:
- ta'lim muassasalarini tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish tartibini belgilash:

- ta'lim muassasalarini akkreditatsiyadan, pedagog, ilmiy kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish tartibini belgilash:

- boshqa davlatlarning ta'lim muassasalariga O'zbekiston Respublikasining hududida ta'lim faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beruvchi ruxsatnomalar berish:

- qonun hujjatlariga muvofiq xorijiy davlatlarning ta'lim to'grisidagi hujjatlarini tan olish va bu hujjatlarning ekvivalent ekanligini qayd etish tartibini belgilash:

- davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash:

- davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi ma'lumot to'grisidagi hujjatlarni tasdiqlash va ularni berish tartibini belgilash:

- davlat grantlari miqdorini va ta'lim muassasalariga qabul qilish tartibini belgilash:

- davlat oliy ta'lim rektorlarini tayinlash:

- ta'lim oluvchilarni akkreditatsiya qilingan bir ta'lim muassasadan boshqasiga o'tkazish tartibini belgilash:

Ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organlarining huquqiy doirasi.

Ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organlarining huquq doirasiga quyidagilar kiradi:

- ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ro'yobga chiqarish:

- ta'lim muassasalari faoliyatini muvofiqlashtirish va uslubiy masalalarda rahbarlik qilish:

- davlat ta'lim standartlari, mutaxassislarining bilim saviyasi va kasb tayyorgarligiga bo'lgan talablar bajarilishini ta'minlash:

- davlat ta'lim muassasalarini moliyalash Respublika va mahalliy byudjetlar mablaglari, shuningdek, byudjetdan tashqari mablaglar hisobidan amalga oshiriladi:

Ta'limni rivojlantirish fondlari.

Ta'limni rivojlantirish fondlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yuridik va jismoniy shaxslarning, shu jumladan chet ellik yuridik shaxslar va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy badallari hisobidan tashkil etilishi mumkin.

Xalq ta'limi vazirligi O'zbekiston Respublikasida maorifga bevosita rahbarlik qiladi. U barcha tipdagi maktablar, bog'chalarga rahbarlik qiladi. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi barcha universitetlarga, kasb-xunar kollejariga, litseylariga, bilim yurtlariga rahbarlik qiladi. Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv rejalari va dasturlar ishlab chiqadi va tasdiqlaydi. Xalq ta'limi vazirligi "Ta'lim haqida"gi qonunning bajarilishi, maktablarda o'quv-tarbiya jarayonining yo'lga qo'yilishi, uning moddiy bazasi, o'qituvchilarning malakasi va kattalar ta'limining tashkil etilishi uchun javob beradilar. Xalq ta'limi vazirligida turli xil o'quv-metodika bo'limlar tashkil etiladi. Ular pedagogika jamoatchiligini xalq ta'limi bo'limlari va maktablarga yordam berishga jalb etadilar.

Tuman, xalq ta'limi bo'limlari o'zlariga qarashli maktablari faoliyatini, mahalliy va milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda nazorat qiladilar.

Boshqarish va rahbarlik prinsiplari

O'zbekiston Respublikasi maktab va boshqa o'quv-tarbiya muassasalari barcha ishlab chiqarishning asosida boshqariladi.

Demokratik sentralizm, rejalilik va ilmiylik bu prinsiplarning asosiysidir. Demokratik sentralizm prinsipi markazlashtirilgan rahbarlik demokratiya, joylarda aniq sharoitlarni (milliy xususiyatlar, u yoki bu ishlab chiqarish sohalarining ustunligi shahar yoki qishlok, tuman va boshqalar) hisobga oluvchi tashabbuskorlikning rivojlanishi bilan birga qo'shib olib borishni nazarda tutadi.

Rejalilik prinsipi

Ta'lim va tarbiyaga oid ishlarning hammasi yuqoridan pastgacha rejalashtirishni bildiradi. Xalq ta'limining barcha sohalarini rivojlantirish rejalari tuziladi, barcha o'quv-tarbiya muassasalarining ish mazmuni belgilanadi. Har bir maktabda perspektiv reja (reja kamida uch yillik), yillik ish rejasi tuziladi. Yillik reja maktabning o'tgan yili ichidagi ishning taxlilini, umumiy ta'limni ta'minlash (maxsus maktablarda esa bolalarni tanlab olish) tadbirlarini o'quv-tarbiya ishlarining vazifalari va mazmunini, tashkiliy pedagogik tadbirlar va xokazolarni o'z ichiga oladi.

Direktorning, uning muovinlarining ish rejalari alohida tuziladi.

Ilmiylik prinsipi

Ishning shunday tashkil etilishini nazarda tutadiki, bunda jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari hamda ekonomika, pedagogika, psixologiya, gigiyena va boshqa sohalarda hozirgi zamon fani yutuqlari hisobga olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. SH.M.Mirziyoyev “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz” – Toshkent, “O‘zbekiston”, 2017-yil, 592 bet 10-bet.
2. SH.M.Mirziyoyev “Maktabgacha ta‘lim tizmi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari” to‘g‘risidagi PF-5198 son farmoni 30.09.2017yil, 7-8-bet.
3. B.R.Djurayeva, H.M.Tojiboyeva, G.M.Nazirova “Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarga ta‘lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari” – Toshkent, O‘zPFTTI nashriyoti, 2015-yil, 198-bet.
4. Muslimov N.A. “Bo‘lajak kasb ta‘lim o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish” /Monografiya.–Toshkent.:Fan, 2004-yil, 360 bet.
5. Sayidahmedov N.”Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”- 2003-yil, 340 bet.
6. R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova, K.O.Matnazarova, M.K.Shirinov, S.Hafizov “Umumiy pedagogika” – Toshkent, “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2018-yil, 530 bet.
7. Safarov, B.N. (2022). PIRLS-XALQARO O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘RGANISH BO‘YICHA TARAQQIYOT. Ta‘lim faoliyatida innovatsion rivojlanish , 1 (5), 134-138.
8. Safarov, B.N. (2022 yil, noyabr). MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTLARIDA PEDAGOGIK KOUCHINGNI TOSHKIL ETISHNING DOLZARBLIGI. 21- ASRDA INNOVATSION TA‘LIMNING O‘RNI VA AHAMIYATIGA BASHLANGAN XALQARO KONFERENSIYADA (1-jild, 8-son, 30-35-betlar).
9. Safarov, B. (2021). 6-7 yoshli bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlashda matematika mashg‘ulotlarini ahamiyati: 6-7 yoshli bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlashda matematika mashg‘ulotlarini ahamiyati. Maktabgacha ta‘lim jurnali , 2 (2).

Internet resurslar.

1. www.gov.uz - O‘zbekiston Respublikasi hukumat portali.
2. www.academy.uz - (Fanlar akademiyasi)
3. www.nadlib.uz - (A.Navoiy nomidagi O‘z.MK)
4. <http://ziyonet.uz> - Ziyonet axborot-ta‘lim resurslari portal
5. www.tdpu.uz - Toshkent davlat pedagogika universiteti rasmiy sahifasi